

Anna Nakielska-Kowalska
VI Liceum Ogólnokształcące
w Bydgoszczy
doradca metodyczny

Tajemnice villanelli

Tytułem wstępu

Od dawna moim marzeniem było opracowanie materiałów ćwiczeniowych dla uczniów zdolnych, przygotowujących się do Olimpiady Literatury i Języka Polskiego. Chciałabym o to, aby służyły one jako punkt wyjścia do pracy nad budowaniem warsztatu interpretacyjnego ucznia, ale też stały się inspiracją do samodzielnych poszukiwań - czyli samokształcenia ucznia. I wtedy wpadła mi w ręce książka opracowana przez wielu autorów, pracowników Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu „Ćwiczenia z poetyki”. Pomyślałam, że podobne materiały, stworzone z myślą o uczniu zdolnym, uczniu szkoły ponadgimnazjalnej, mogłyby być ułatwieniem dla nauczycieli. Oto więc propozycja zajęć, które zrealizowałam na spotkaniu koła polonistycznego, skierowana do tych, którzy pracują z uczniem zdolnym.

Początki bywają trudne...

Zajęcia koła polonistycznego, które prowadzę, mają charakter warsztatowy i są poświęcone zazwyczaj analizie i interpretacji utworu lirycznego. A oto nagle uczniowie otrzymali ode mnie kilka powielonych tekstów i jasno sprecyzowane polecenie - wskazać, co łączy te utwory.

Wstępnej interpretacji poddano różnorodne utwory poetyckie, zarówno autorstwa Stanisława Barańczaka (*Z okna na którymś piętrze ta aria Mozarta¹, Płakał w nocy, ale nie jej płacz go zbudził²*), jak innych poetów (np. D. Thomas *Nie wchodzi łagodnie do tej dobrej nocy³*, W. Auden *Ale nie może⁴*, E. Bishop *Ta jedna sztuka⁵*). Uczniowie wskazali, że wiersze łączy problematyka egzystencjalna, sytuacja wyznania, osoba autora-tłumacza. Niektórzy próbowali dowodzić, iż wspólną cechą jest również kształt tytułu. Dopiero po krótkiej dyskusji i zachęcie do prześledzenia kompozycji tekstów uczniowie zauważyli powtarzające się wersy refreniczne.

1. S. Barańczak *Wiersze zebrane*, Kraków 2007, s. 419

2. *Ibidem*, s. 475.

3. Z Tobą, więc ze Wszystkim, wybór, przekład i opracowanie S. Barańczak, Kraków 1992, s. 311.

4. W.H. Auden 44 wiersze, wybór, przekład, wstęp i opracowanie S. Barańczak, Kraków 1994, s. 91.

5. E. Bishop 33 wiersze, wybór, przekład, wstęp i opracowanie S. Barańczak, Kraków 1995, s.143.

Kolejnym etapem pracy było zapoznanie się z definicją gatunku i wskazanie jego cech w wybranym utworze. Jako wyznaczniki gatunku uczniowie zapisali: pięć strof trójwersowych, ostatnia zwrotka czterowersowa, charakterystyczny układ wersyfikacyjny: końcowy wers każdej zwrotki jest powtórzeniem pierwszego lub trzeciego wersu utworu, a cały wiersz opiera się na regularnym układzie rymów (aba – tercet; abaa- tetrastych)⁶. Inna wersja realizacji gatunku zakłada wykorzystanie strof czterowersowych, z powtórzeniami dwóch końcowych wersów pierwszej strofy w zmienionej kolejności, stąd układ rymów krzyżowy i okalający⁷.

Odkrywanie tajemnic gatunku uczniowie kontynuowali, próbując ułożyć chociaż fragment swojej villanelli. Forma jednak okazała się zbyt trudna. Poprzestaliśmy więc na dokonaniu interpretacji villanelli S. Barańczaka *Płakała w nocy...*

Płacz i co z tego wynikło

Podstawowym zadaniem interpretacyjnym było określenie funkcji wersów refrenicznych w utworze. Pomysły uczniów zapisano na tablicy, następnie w drodze eliminacji dokonano wyboru odczytań najbardziej zgodnych z intencją tekstu. Uczniowie przyjęli, iż wersy refreniczne wskazują na obecność kilku osób mówiących (ukochana, podmiot liryczny - uczniowie nazywali go głosem prowadzącym, mężczyzna obudzony nocą), z których każda prezentuje swój punkt widzenia, eksponując oddalenie, osamotnienie, buduje ich przestrzeń wewnętrzną.

Interpretacja uczniów została zderzona z fragmentem pracy J. Dembińskiej-Pawelec⁸. Najbardziej istotną informacją określającą funkcje wersów refrenicznych stało się wskazanie prawidłowości wyznaczanych przez rymy: rym a odnosi się do świata zewnętrznego, rym b do przestrzeni wewnętrznej, co potęguje efekt zamknięcia, nieprzenikania się tych światów.

Rodowód

Ostatni etap działań miał charakter porządkujący. W formie krótkiej prezentacji przygotowanej przez wybranego wcześniej ucznia zaproponowano uczestnikom zajęć zapoznanie się z genezą gatunku. Rodowód villanelli nie jest ustalony, podobnie jak pochodzenie

6. Słownik terminów literackich, red. J. Sławiński, Wrocław 1988, s. 554.

7. Słownik rodzajów i gatunków literackich, red. G. Gazda, S. Tynecka- Makowska, Kraków 2006, s. 783.

8. J. Dembińska- Pawelec *Intymność wyrażona w poezji Stanisława Barańczaka na przykładzie wiersza 'Płakała w nocy, ale nie jej płacz go zbudził'*, [w:] *Intymność wyrażona*, red. M. Kisiel, M. Tramer, Katowice 2006, s. 246-247.

nazwy⁹. Gatunek wywodzi się prawdopodobnie z poezji pastoralnej lub z naśladowania ludowych pieśni tanecznych, choć podważa się tę tezę, wskazując na kunsztowność kompozycji, wskazującej na dworskie pochodzenie gatunku¹⁰. Villanella odrodziła się w XX wieku, głównie w literaturze anglojęzycznej.

Cel

Zajęcia, których przedmiotem staje się refleksja na temat gatunków wydają się istotne dla rozwoju świadomości literackiej uczniów, szczególnie tych uzdolnionych, którzy swoją przyszłość wiążą z podejmowaniem studiów na kierunkach humanistycznych. Stąd przywołanie zagadkowej villanelli.

---

9. Prawdopodobna etymologia: `villano`- wieśniak, prostak, a także `villa`- posiadłość i obszar wiejski; za J. Dembińska- Pawelec Villanella. Od Anonima do Barańczaka, Katowice 2006, s. 25.

10. Analogicznie do genezy madrygału, frotolli czy strambotto; za ibidem. s. 25-27.